

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเชิงวิเคราะห์เปรียบเทียบพระสนะของพุทธศาสนาเถรวาท ที่มีต่อแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิวอี้ ตามที่ได้นำเสนอมาทั้งหมดนั้น ได้ข้อสรุปผลจากการวิจัยว่า ในด้านหลักปรัชญาพื้นฐาน พุทธศาสนากับดิวอี้มีพระสนะที่แตกต่างกันในประเด็นหลัก ๆ ดังนี้

ด้านพระสนะเกี่ยวกับความเป็นจริง พุทธศาสนาเห็นด้วยกับดิวอี้ในประเด็นที่ว่า โลกธรรมชาติและประสบการณ์ มีสภาพเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหรือปัจจัยแวดล้อมที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ มนุษย์และสรรพสิ่งก็คือส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ซึ่งดำเนินไปตามกฎแห่งความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แต่พุทธศาสนาก็เชื่อว่า ไม่ได้มีทุกอย่างที่ต้องดำเนินไปตามกฎแห่งความเปลี่ยนแปลงของอนิจจัง ยังมีสังขธรรม หรือกฎธรรมชาติบางอย่างซึ่งไม่เปลี่ยนแปลง เช่น กฎกรรมนิยาม กฎไตรลักษณ์ และกฎแห่งความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยหรือกฎปฏิจสมุปบาท เป็นต้น ซึ่งเป็นกฎแห่งความเป็นจริงที่ไม่เปลี่ยนแปลง มีความสมบูรณ์และเป็นนิรันดร์ ดำรงอยู่คู่โลกเสมอไม่ว่าจะมีผู้รับรู้หรือไม่ก็ตาม แต่สรรพสิ่งทั้งหลายที่อยู่ภายในกฎเท่านั้นซึ่งเป็นที่ต้องเปลี่ยนแปลง

ด้านทฤษฎีความรู้ พุทธศาสนาเห็นด้วยในประเด็นเกี่ยวกับประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสของมนุษย์ ในฐานะที่เป็นบ่อเกิดของความรู้ แต่พุทธศาสนาก็ไม่ได้ยอมรับข้อมูลซึ่งได้จากประสบการณ์ภายนอกเหล่านี้ว่าเป็นความรู้ที่แท้จริงได้ จนกว่าจะผ่านกระบวนการตรวจสอบด้วยปัญญาเสียก่อน ดังนั้น การเข้าถึงความจริงหรือความรู้ของมนุษย์ในพระสนะของพุทธศาสนา จึงไม่ได้จำกัดอยู่แค่ประสบการณ์ภายนอกซึ่งเกิดจากประสาทสัมผัสเท่านั้น แต่รวมถึงประสบการณ์ภายในที่เหนือประสาทสัมผัส ซึ่งเกิดจากการอบรมจิตด้วยสมถะและวิปัสสนาอีกด้วย

ในขณะเดียวกัน วิธีการทางวิทยาศาสตร์ ก็มีขอบเขตจำกัดอยู่เพียงความรู้ด้านประสาทสัมผัส ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับชีวิตสังคมและการส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าเกี่ยวกับการพัฒนาทางวัตถุเป็นสำคัญ แต่ความรู้ตามกระบวนการพัฒนาจิตและปัญญา เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ภายในซึ่งจะแตกต่างจากความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ภายนอก เป็นความรู้ที่ผ่านกระบวนการฝึกอบรมจิตและปัญญาตามแนวทางแห่งอริยมรรคที่จะนำไปสู่สังขธรรมขั้นสูงสุดได้

ในด้านคุณค่า พุทธศาสนาเห็นด้วยกับดิวอี้ต่อคุณค่าในระดับชีวิตสังคม ซึ่งเป็นคุณค่าที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์เอง สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขตามความเหมาะสมกับ

ความจำเป็นต่อสภาพชีวิตและสังคมได้ แต่เนื่องจากพุทธศาสนาเชื่อถือในหลักสัมบูรณ์นิยม ที่มองคุณค่าในระดับความเป็นจริงสูงสุดว่า เป็นสิ่งสัมบูรณ์และไม่เปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขแห่งกาลและเทศะ ดังนั้น คุณค่าทางศีลธรรมของพุทธศาสนาจึงมี 2 ระดับ คือ คุณค่าทางศีลธรรมระดับชีวิตสังคม และคุณค่าทางศีลธรรมระดับที่เป็นกฎตามธรรมชาติ ซึ่งคุณค่าในระดับกฎตามธรรมชาตินั้น พุทธศาสนามองว่า เป็นสิ่งสัมบูรณ์ มีกฎเกณฑ์ที่ตายตัว และคงอยู่เป็นนิรันดร์

จากทรรศนะด้านปรัชญาพื้นฐานของพุทธศาสนาและคิ่วอี้ ซึ่งแตกต่างกันในประเด็นหลักสำคัญ นำไปสู่การจัดการศึกษาตามปรัชญาการศึกษาที่แตกต่างกันในประเด็นหลัก ๆ ต่อไปนี้

ในด้านหลักการ จากความเชื่อในหลักปรัชญาพื้นฐานที่แตกต่างกัน ส่งผลให้ทรรศนะเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาของคิ่วอี้และพุทธศาสนาแตกต่างกัน โดยคิ่วอี้เชื่อว่าความเป็นจริง ความรู้ และคุณค่าเป็นสิ่งสัมพัทธ์ ไม่มีสิ่งใดคงที่ตายตัว สาระสำคัญของโลกและสังคมของมนุษย์คือความเปลี่ยนแปลง ไม่มีสิ่งใดที่เป็นนิรันดร์ หรือเป็นสิ่งสมบูรณ์สูงสุดสำหรับชีวิตมนุษย์ ทุกสิ่งทุกอย่างเปลี่ยนแปลงไปตามประสบการณ์ของมนุษย์และสภาพแวดล้อมทางสังคม หลักการศึกษาของคิ่วอี้จึงไม่มีหลักการและจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ตายตัว การศึกษาเป็นเพียงการจัดสรรประสบการณ์หรือสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมต่อการเรียนรู้ บนพื้นฐานของความจำเป็น ความต้องการ และความสนใจของผู้เรียนและความจำเป็นทางสังคม ส่วนพุทธศาสนาเชื่อในหลักความเป็นจริง ความรู้ และคุณค่าที่เป็นสิ่งสัมบูรณ์ เชื่อในสังขธรรมและแนวทางที่จะนำไปสู่สังขธรรมนั้นได้ ซึ่งมีหลักปฏิบัติและจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ตายตัว หลักการศึกษาของพุทธศาสนาจึงมีแนวทางเดียวกันนี้ คือการศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ไปสู่ความสมบูรณ์ หรือนำไปสู่สังขธรรมซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต การศึกษาจึงมีลักษณะเป็นการฝึกฝนอบรมอินทรีย์ของผู้เรียนให้แก่กล้า และเป็นวิธีการหล่อหลอมคุณค่าความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ตามหลักพุทธธรรม กล่าวคือ เป็นผู้ที่สมบูรณ์ด้วยความรู้คู่คุณธรรม

ในด้านวิธีการ คิ่วอี้กับพุทธศาสนาไม่ขัดแย้งกันเกี่ยวกับกระบวนการศึกษาค้นคว้า ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์หรือกระบวนการคิดเพื่อตรวจสอบและแสวงหาความจริง แต่พุทธศาสนามีหลักการและเป้าหมายที่มุ่งไปสู่สังขธรรมที่สัมบูรณ์ ขณะที่คิ่วอี้ไม่เชื่อในหลักความเป็นจริง ความรู้ และคุณค่าที่เป็นสิ่งสัมบูรณ์ นอกจากเป็นสิ่งสัมพัทธ์และความเปลี่ยนแปลง วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) จึงถือเป็นวิธีการสำคัญในการเข้าถึงความจริง อีกทั้งยังเชื่อว่าความจริงนั้นมีความสำคัญน้อยกว่าวิธีการที่ใช้เป็นเครื่องมือ ส่งผลให้แนวทางการศึกษาของคิ่วอี้ ได้ยึดถือวิธีการที่เน้นให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าและทดลองจากประสบการณ์ด้วยตนเอง ซึ่งผลที่ได้จากการศึกษานั้นก็จะไม่มีความสมบูรณ์ตายตัวที่สุด ส่วนพุทธศาสนาเชื่อถือในหลักความเป็นจริง ความรู้ และคุณค่าที่เป็นสิ่งสัมบูรณ์ ซึ่งวิธีการในการเข้าถึงความจริงหรือวิธีการที่จะนำไปสู่เป้าหมายนั้นได้ก็มีแนวทางที่ตายตัว และจะต้องสัมพันธ์กับเป้าหมายที่มีอยู่โดยความเป็นสังขธรรมนั้นด้วย เพราะฉะนั้น หน้าที่

สำคัญจึงขึ้นอยู่กับผู้เรียน ซึ่งจะต้องใช้ทั้งความเพียรพยายามและความพร้อมแห่งสติปัญญา ในการที่จะดำเนินไปสู่สังฆธรรมนั้น ตลอดถึงต้องอาศัยผู้แนะนำและชี้ทางที่ดีเป็นกัลยาณมิตรอีกด้วย

ในด้านจุดมุ่งหมาย จากความเชื่อในหลักความเป็นจริงที่ไม่ตายตัวของคิอี่ จึงส่งผลให้เป้าหมายที่ถูกกำหนดไว้ตายตัวก็ไม่มีเช่นกัน เนื่องจากเป้าหมายนั้นจะเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขแห่งประสบการณ์อยู่เสมอ ดังนั้น เป้าหมายการศึกษาที่กำหนดไว้สมบูรณ์ตายตัวจึงไม่มีในปรัชญาการศึกษาของคิอี่ เพราะกระบวนการทางการศึกษาจะเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการ ความเหมาะสม ตลอดจนสภาพชีวิตและสังคมแบบใดแบบหนึ่ง ซึ่งจะมีจุดมุ่งหมายเฉพาะแตกต่างกันไปไม่ตายตัว หมายความว่า ปัญหา วิธีการ และแนวทางในการแก้ปัญหาของสังคมหนึ่ง อาจจะใช้ไม่ได้ผลกับอีกสังคมหนึ่ง เพราะฉะนั้น แนวทางและจุดมุ่งหมายตามปรัชญาการศึกษาของคิอี่จึงไม่มีหลักยึดถือที่ตายตัว ส่วนพุทธศาสนาเชื่อในหลักความเป็นจริง ความรู้ และคุณค่าที่เป็นสิ่งสัมบูรณ์ จึงส่งผลให้กระบวนการพัฒนาทางการศึกษาของพุทธศาสนา มีแนวทางการพัฒนาไปสู่จุดมุ่งหมายที่ตายตัว มีแบบแผนและลำดับขั้นตอนชัดเจน

ดังนั้น เมื่อมองในแง่ประโยชน์สุขของชีวิต เป้าหมายของพุทธศาสนาสามารถแบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือ เป้าหมายเพื่อการดำรงชีวิตอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน (ทิฏฐุขัมมิกัตถะ) เป้าหมายซึ่งเป็นการเสริมสร้างคุณค่าภายในของชีวิตให้มั่นคง หรือประโยชน์สุขในอนาคต (สัมปรายิกัตถะ) และเป้าหมายคือประโยชน์อย่างยิ่งคือ พระนิพพาน (ปรมัตถะ) ซึ่งถือเป็นสังฆธรรมและเป้าหมายสูงสุดของชีวิตและการศึกษาด้วย ส่วนคิอี่มองว่า การศึกษานั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อการสร้างสรรค์ ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลงสภาพชีวิตและสังคมให้เจริญก้าวหน้าหรืออกงามยิ่งขึ้น ซึ่งกล่าวได้ว่า การศึกษานั้นมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนา แก้ไขสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของปัจเจกบุคคลและสังคมส่วนรวมให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ซึ่งน่าจะเทียบได้กับเป้าหมายระดับต้นของพุทธศาสนา คือเป้าหมายระดับที่ส่งเสริมความเป็นอยู่ของชีวิตและสังคมให้ดีขึ้น หรือเพื่อประโยชน์สุขในชีวิตปัจจุบัน ซึ่งถือเป็นเป้าหมายของหลักสูตรระดับความรู้เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตและสังคมโลก คือระดับโลกียปัญญา หรือ อคาริยสิปปะ ส่วนเป้าหมายของหลักสูตรระดับสูง คือระดับโลกุตตรปัญญาหรืออการิยสิปปะ นั้น เป็นระดับที่แตกต่างกับแนวทางของคิอี่ เพราะเป็นเป้าหมายที่มุ่งถึงสังฆธรรมหรือความจริงขั้นสัมบูรณ์สูงสุดในชีวิตและการศึกษาตามหลักของพุทธศาสนา

ผลจากการศึกษาวิจัย พบข้อสรุปว่า ปรัชญาการศึกษาของพุทธศาสนากับจอห์น คิอี่แตกต่างกันในประเด็นหลักสำคัญ เพราะได้ยึดถือหลักความเชื่อในปรัชญาพื้นฐานที่ต่างกัน คิอี่เชื่อว่าโลกและสังคมมนุษย์ไม่มีอะไรที่เป็นแก่นแท้แน่นอนตายตัว การศึกษาจึงจัดเพื่อให้เด็กพร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาและดำเนินชีวิตอยู่กับโลกที่เปลี่ยนแปลงและเต็มไปด้วยปัญหานี้ได้อย่างมีความสุข เพราะเชื่อในหลักสัมพัทธนิยม (Relativism) จึงไม่มีอะไรเป็นหลักสัมบูรณ์สูงสุดที่จะช่วยให้มนุษย์ได้ยึดเป็นสรณะในชีวิตนี้ สาระสำคัญของการศึกษา จึงอยู่ที่เด็กจะต้องสามารถเรียนรู้จากประสบการณ์

ของตนเอง และพร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาในโลกซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ส่วนพุทธศาสนาเชื่อในหลักสัมบูรณ์นิยม (Absolutism) ซึ่งมีทรรศนะว่า แม้โลกและสรรพสิ่งจะดำเนินไปตามความเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นธรรมชาติของโลก แต่ก็ยังมีบางสิ่งที่เป็นนิรันดร์ เป็นสัจธรรมสำหรับให้มนุษย์ได้ยึดถือในการดำรงชีวิตอยู่ในโลกอย่างมีเป้าหมาย และเป็นหลักให้ยึดถือในการดำรงชีวิตในโลกนี้ เพื่อให้เกิดความสุขที่แท้จริง ดังนั้น การจัดการศึกษาตามปรัชญาการศึกษาของพุทธศาสนาให้เกิดประโยชน์สูงสุดนั้น จึงควรจัดเพื่อให้ดำเนินไปตามแนวทางและวัตถุประสงค์นี้

กล่าวได้ว่า ปรัชญาการศึกษาของพุทธศาสนากับปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิวอี้ นั้นแตกต่างกันในหลักการสำคัญ แต่อาจจะคล้ายคลึงกันในประเด็นย่อยทั่วไป ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเป็นจริงระดับสังขตะ คือระดับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากปัจจัยประกอบปรุงแต่ง หรือระดับการใช้ความรู้เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตและสังคมโดยทั่วไป คือระดับโลกีย์ปัญหา เท่านั้น ซึ่งถือเป็นข้อพิสูจน์ได้ว่า ความเห็นและคำกล่าวอ้างของนักการศึกษาบางท่านที่ว่า ปรัชญาการศึกษาของพุทธศาสนากับปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิวอี้ มีความสอดคล้องกันนั้น ไม่เป็นความจริง เพียงแต่อาจจะมีความคล้ายคลึงกันบ้างในส่วนรายละเอียดปลีกย่อยบางประการ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น

5.2 ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากผลการศึกษาทรรศนะของพุทธศาสนาเถรวาทต่อการศึกษาของจอห์น ดิวอี้ ทั้งในส่วนปรัชญาพื้นฐาน และปรัชญาการศึกษา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

ปรัชญาการศึกษาของพุทธศาสนากับจอห์น ดิวอี้ มีส่วนที่คล้ายคลึงสอดคล้องกันอยู่หลายประเด็น ซึ่งเป็นแนวโน้มที่ดี ซึ่งควรจะนำเอาส่วนที่เป็นจุดเด่นของแต่ละฝ่ายมาพิจารณาในแง่ประโยชน์และความเหมาะสม ในการที่จะนำหลักการเหล่านั้น มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางการศึกษาและทางชีวิตสังคมได้

ในส่วนที่ขัดแย้งกันนั้น ก็ได้ไม่ได้หมายความว่า จะทำให้หลักปรัชญาการศึกษาของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดต้องค้ำถูด้อยค่าหรือเป็นสิ่งที่ไม่ดี เพียงแต่ในความแตกต่างกันส่วนใหญ่นั้น เกิดจากการยอมรับในขอบเขตประสบการณ์ และการเข้าถึงความรู้ความจริงที่ต่างกัน ซึ่งลักษณะดังกล่าว เป็นเพียงการขยายขอบเขต หรือการเพิ่มขีดความสามารถให้กับวิธีการเข้าถึงความรู้หรือความจริงที่กว้างและลึกซึ้งกว่ากันเท่านั้น ซึ่งไม่น่าจะถือเป็นความขัดแย้งที่รุนแรง หากแต่เป็นเพียงความหลากหลายในการเลือกใช้เครื่องมือและวิธีการ ในการเข้าถึงความรู้และความจริง เท่านั้น

ดังนั้น การที่ผู้มีบทบาทและอำนาจเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของชาติ ซึ่งมุ่งหวังที่จะจัดการศึกษาให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้นั้น จึงไม่ควรจะยึดติดกับหลักการและวิธีการของปรัชญาการศึกษา เฉพาะหลักการอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น เนื่องจาก ทุกหลักการและวิธีการย่อมมีจุดเด่นและจุดด้อยตามสถานการณ์หรือบริบทของสังคมหนึ่ง ๆ แนวทางที่ถูกต้องเหมาะสม จึงควรที่จะมี

การบูรณาการจุดเด่นของปรัชญาการศึกษาแต่ละสำนักเข้าด้วยกัน เพื่อความสมบูรณ์และประโยชน์สูงสุดในทางการศึกษาให้ยิ่งขึ้นไป

5.3 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. เนื่องจากงานวิจัยนี้ ยังไม่ได้ลงในรายละเอียดเกี่ยวกับทฤษฎีว่าด้วยการปกครอง ซึ่งว่าด้วยเนื้อหาการปกครองตามแบบประชาธิปไตย ดังนั้น จึงควรศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับทฤษฎีว่าด้วยหลักการปกครองในทฤษฎีของพุทธศาสนากับจอห์น ดิวอี้
2. ควรศึกษาเพิ่มเติมทฤษฎีการศึกษาของพุทธศาสนาในเชิงบูรณาการ กับหลักปรัชญาการศึกษาของจอห์น ดิวอี้ หรือปรัชญาการศึกษาของสำนักอื่น ๆ เช่น ปรัชญาการศึกษาของพุทธศาสนามหายาน เป็นต้น